

Andrzej Smaruj

Przemiany osadnicze i kulturowe w północno-wschodniej Wielkopolsce od młodszego okresu przedrzymskiego po okres wędrówek ludów

Północno-wschodnia Wielkopolska należy do regionów, które dotychczas nie doczekały się osobnego opracowania dotyczącego kwestii osadnictwa z okresu od II wieku przed Chrystusem, po V/VI wiek naszej ery. Wynika to niewątpliwie z niewielkiej skali badań terenowych tam prowadzonych oraz problemów z publikacją nowszych źródeł.

Celem przedłożonej rozprawy doktorskiej była próba charakterystyki procesów osadniczych i kulturowych, które miały miejsce na omawianym obszarze. W tym celu wykorzystałem dostępne źródła z badań powierzchniowych, wykopaliskowych, a także dane archiwalne, analizy paleośrodowiskowe oraz ekspertyzy archeozoologiczne. Powstały w ten sposób katalog liczy 798 rekordów, wśród których przeważają stanowiska o nieokreślonym charakterze, datowane w szerokich ramach czasowych. W grupie śladów dobrze datowanych, najliczniejsze są pozostałości osad, które w kilku przypadkach umożliwiły analizę układu przestrzennego, budownictwa oraz niektórych aspektów gospodarki.

W pierwszej części pracy przedstawiłem krótką charakterystykę geograficzną i przyrodniczą regionu. Rozdział drugi stanowi analiza archeologiczna zabytków ruchomych, ukierunkowana na kwestie chronologiczno-kulturowe. W jej wyniku wydzielono zbiory odpowiadające następującym fazom zasiedlenia: przełom starszego i początek młodszego okresu przedrzymskiego (kultura jastorfska), młodszy okres przedrzymski i początek wczesnego okresu rzymskiego (kultura przeworska), młodszy okres rzymski (kultura wielbarska), późny okres rzymski (kultura przeworska) i okres wędrówek ludów. Ponadto wyróżniono grupy zabytków o charakterze mieszanym i ponadkulturowym.

W części poświęconej analizie osadniczej szczegółowej obserwacji poddano dziesięć obszarów testowych, wyznaczonych w dorzeczu Noteci (okolice Kcyni, Żnina, Biskupina, Mogilna i Jeziora Pakoskiego) oraz Wełny (okolice Janowca Wlkp., Wągrowca, Mieściska, Gniezna i Damasławka). Stanowiska archeologiczne z omawianego okresu odkrywano tam niemal wyłącznie w sąsiedztwie rynien jeziornych i dolin rzecznych, a więc w strefach posiadających porównywalne walory gospodarcze. Jednocześnie można zaobserwować, że poszczególne mikroregiony osadnicze położone były w odległości od 3 do 4,5 km od siebie. Jest to dystans możliwy do przebycia w ciągu jednej godziny, co pozwalało na utrzymywanie wzajemnych kontaktów, a jednocześnie nie powodowało konkurowania o zasoby (pastwiska, rudy darniowe, woda, etc.).

W rozdziale dotyczącym przemian kulturowych próbowałem przedstawić relacje pomiędzy

poszczególnymi ugrupowaniami zamieszkującymi omawiane tereny. Zarówno w młodszym okresie przedrzymskim (fazy A1-A2), jak i na przełomie młodszego i późnego okresu rzymskiego (faza B2/C1 – C2) można zaobserwować przenikanie elementów kultury jastorfskiej i przeworskiej oraz wielbarskiej i przeworskiej, a także użytkowanie tych samych cmentarzysk i osad, co interpretuję poprzez proces akulturacji.